

VIII

Szakál Ferenc

történeti feljegyzései

(1698-1718)

1698.¹ Az pápista atyafiak novemberben indítanak olyan hírt, hogy nekik akadémiájuk leszen, és ugyan egy nyomtatott kártácskát is ragasztanak az óvári, immár 3 esztendőök előtt az unitáriusoktól elvött schola ajtajára, amelyben, az következő akaratjokát nyomtatták volt. És ugyan die ...² nagy ceremóniával fel is állíták az óvári templomban, az hová mind református pap és professor uraimékat, s mind az unitárius papokat és professorokat hívták, és ottan compareáltak, s azon ceremoniajokot, oratiójokat végighallgatták, és azután Torda utcában ezen nevezett két részről való papokat megvendégelték azon napon ebéden; ezeknek indítója és [...] ³ Vizkeleti Zsigmond pater volt.

1699 die 13 Maii. Töttek új hadnagyt n[emzetes] Rainer Márton uram helyén, ki is elbúcsúzván, az eddigvaló tisztviselését mind tanács s mind a város képiben vagy százemberség képiben megköszönték, és így szabaddá mondván mind a gubernátor őnagysága, Bánffy György mostani főkapitány, úgy választottak új hadnagyt, kálvinista magyart, úgymint Viczei Péter uramot, kinek is adjon Isten erőt, hogy szegény hazánk, városunk hasznára jól véghezvihesse.

6 Novembris. Hozának ide egynéhányat az vásárhelyi tanácsból, és a Toronyba⁴ vivék.

1700 die 28 Martii. Választattam a tiszteletes ekléziában, méltatlan voltomra, egyházfiának.

Eodem anno die 18 Augusti. Egynehányszori supplicatiómra mind tavaly s mind idén a n[emes] tanácstól válaszom nem lévén, most ez nevezett napon absolváltattam a fertálybeli kapitányságtól, amely az egyházfiaságra és

quártásságra nézve lött; mert ennek előtte egynéhány napokkal a tiszteletes eklézsiában választattam quártásnak a plébánia részére, amelyet némely b[ecsületes] uraim improbáltak, hogy ez a hivatal nem egyezhet meg a fertálybeli kapitánysággal: úgymint egyházfiaság, quártás-ság és kapitányság. És én is látván, hogy igen hajlandók némely b[ecsületes] uraim reá, tehát én is szorgalmatosan rajta lévén, megmenekedém, mert sok hátramaradásomra, káromra volt, sőt ami nagyobb, sok emberrel kelle gyakorla ízetlenkednem.

Die 28 Octobris. Ment el Vizkeleti Zsigmond pater innen a városról, aki ennek a városnak sok bosszúságára járt, idegen bort gyakorla titkon behozott, s ha rajtaérték, országot búsított mindjárt miatta; akinek is tavaly egynéhány borát kivágatták a tanácsház előtt, amely mia a városnak sok búsíttatása volt intimatio által, sőt más-képpen is; commissiókat hozott a guberniumtól, hogy ezen borok árát exequálhassa a városon, de semmiképpen nem lehetett. A mostani hadnagyra rá is mentek az execut[orok], úgymint Nagyszegi Gábor seregéből való praesidiáriusok, [be]gyűjtván az embereket a hadnagy uram házához, tanácsbeli uraimékkal együtt repelláltak, amelyeket láttam, hallottam, csak e volt a felelet: semmit sem adnak; künn a hadnagy háza előtt állottak, ezzel csak el kellett menniek. Ezután is mind fenyegetőzött, de eddig az elmenésiig semmit sem tehete. Igaz dolog, nem via juris procedált a város ellen, hanem csak supplicatiójával találván meg a guberniumot, amelyre lött azon commissio, akivel ezen bor árát akarta a városon exequálni; azért mivel illegitime procedalt, semmit hajtának a commissióra, és semmit sem adtak. De ha törvény szerént procedált volna is, a városon semmit sem nyert volna, mert a város privilegiuma ellen cselekedett, mivel ezen egynéhány hordó bort nagyságos Serédi úrfiak csak mintegy depositumot ideig kérték bé és hozatták bé. Én láttam is, mikor behozták őket; és csakhamar titkos vásárt csináltak a paterrel, amely boroknak a pater meg is adta az árát, és mikor el akarta vitetni, a monostori paterek jobbágyi szekereken lévén a borok, észrevették, s én lévén a kapitány az óvári fertályban, csakhamar sok embereket

gyűjték fel, akik a szekereket megtartóztaták, amég csakhamar akik begyűlhettek a tanácsba, végeztek felőle, és a tanácsházhoz hajták. Másnap mind kivágák a feneküket, amint feljebb említem.

De ezen pater másképpen is sok bosszút üzött a városon, mert sok rabok szaladtak hol az pápista templomba, hol az [coll]egiumba, amelyek⁵ [...] hol azt izente a tanácsnak: íme, ezen s ezen órában kibocsáttatom őket, csak legyenek készen emberek, kik megfogják őket. Olyankor sok embereket háborítottunk fel, és mindenütt a collegium körül vigyáztunk, néha harmadnapig is; így bolondoskodtatta a várost. Küldtön küldtek hozzája, de amit egy órában mondott, más órában mást, és így fárasztott bennünket; csak nevetett bennünket, mint sokadozunk a schola körül, holott néha régen ki is iktatták őket a városból, hol német köntösben, hol egy, hol más mesterséggel. Nekem elég bajom volt miatta, mert nekem parancsolták olyankor, hogy vigyáztassak sokszor harmadnapig is: mindenütt körül kellett cirkáltatnom éjjel, nappal 50, 60, sőt még többedmagammal. Ezek között sok oly rabok voltak, kik gyilkosok, kik lopók, akiknek némelyeknek ki is ment a sententiájok, amelyet régolta eszekben vettek és sokszor fenyegettek, hogy elviszik, amely most meg is lön.⁶

Circa menses Octobris, Novembris igen származgatnak és jönnek bé a jezsuiták ide a városba Vízkeleti pater desistiója után. Ez nevezett idő tájban jöttek legalább numero 9 vagy 10 jezsuiták; ezek, kit mestereknek neveznek iskolában, úgymint ki logikát tanít, ki oratoriát, ki fizikát, ki poezist.⁷

1702 die 7 Martii. Ment el innen Kolozsvárról a Pálffy regimentje, amelynek ennek előtte néhány hetekkel, napokkal hol együvé, hol máshová nagyobb részét elküldvén, és osztván, ma mene finaliter ki, kinek az oberstleitmanja [!] volt Johannes Gottfried Hennisch, ki is immár 3 esztendőktől fogva itt quártélyozván, sok méltatlan dolgot követett el a városon; de való dolog az, hogy igen szép commandiója volt a regimentjében, hogy még eddig nem volt mása, amely kemény disciplinában tartotta hadait és szép ordinantiában. Sok napokkal ennek

előtte kellett volna elmenni, de csak halogatta, mert nem örömet ment el, sőt munkálkodta szorgalmasan mi-
képpen itt maradjon. Ennek előtte talám két vagy há-
rom hetekkel is jött ide a gróf Thirheim regimentje, akik
is mindedig várván a másnak elmenését; valóban súlyo-
san meg volt rakva a város, mivel mindkét regiment itt
volt.

Ez mostan bezállott gróf Thirheim regimentjének
pedig itt való commendánsa Ludovicus de Gentisch oberst-
wachtmeister; itt azután lőn oberstleitnánna.

1702. Éppen pünkösöd másodnapján jöve ide Kolozs-
várra a felséges anglus király követe, méltóságos Wilhel-
mus Paget⁵, aki, amint mondatik, immár 9 esztendeje el-
múlt, amiolta a török császárnál lévén, a két császár kö-
zött való békességet munkálkodta, aminthogy véghez is
vitte;⁹ 2 éjjel hált itt, a város megvendégelte első nap,
másnap a vármegye.

Éppen Szent János napján reggel mene el innen
Kolozsvárról Bécsbe Sárosi János uram; Isten hordozza
békével. ;

1702 die 14 Augusti. Itt Kőmál¹⁰ tetején csinálának,
állítanak fel a pápisták egy nagy keresztet azon való fe-
születtel együtt, és másnap, Nagyboldogasszony napján
ezen commendáns Gentisch commandiója alatt elmenvén
a kolozsvári militia szép készülettel, jeles lovas németek,
kiknek mása még itt nemigen volt, jó fegyveresek, derék
jó lovok, magok is hatalmas nagy emberek. Ezek elindul-
nak Szent Márton előtt való nap, mintegy délután egy
órákor menének ki Közép-kapun; igen szép had: rácok,
lovak és kolozsvári emberek is felesen. Estvefelé ezek
érkezhén Válaszút felé, ott összeakadván a kurucokkal,¹¹
nagyobb része odavesz a németségnek; a magyarok, mi-
vel az oldal felől állottak, jobban elszaladtak, de ugyan-
csak odamaradtak egynéhányan, úgymint Nekkely György
és Almer András, szolgálatra való emberek többen is.¹²

1702 die 22 Decembris. Jöve ide Kolozsvárra a dániai
király követe, Hof et Estatsraht Paul von Heincz, akít a
császár őfelsége javallatából a dániai király küld Musz-
kaországba, és amint Dániából eljött Bécs felé, Bécsben
őfelsége egy generálist is adott melléje, akivel együtt
mentek, és voltak itten hetednapig, itt töltvén a kará-

csony innepét; én voltam rendeltetett gazdája. Elmenvén, meg is ajándékoza egy arannyal.

1703. Rákóczi Ferenc híre lengedez.

A jezsuiták Torda utcában igen építik tavaly és ez idén a clastromot, és most a mohostori Rákóczi kastélyát egészen elhánván, ide hordják az clastrom épületire.

NB. Aestimo rem esse magni momenti. Connumeratio foly most Erdélyben; Magyarországon talán meg is lőtt (távol legyen, hogy hasonlítsam a Krisztushoz); de ugyan mikor a Krisztus született, connumeratio volt Zsidóországban, és azalatt s annak alkalmatosságával jött el a szabadító Világmegváltója, az Isten úgy dirigálta. Mostan is (távol legyen, hogy hasonlítsam ahhoz), de mégis a szegény magyar nemzetnek valóban lévén szüksége szabadítóra, hallatik, hogy Rákóczi jó dologban indult meg, a szegény magyarságnak szabadítására, kit is Isten boldogítson jó ügyekezetiiben. Reménységünk lehet is, mivel valamint a szegény zsidóság a római birodalom alatt sanyargott, amikor Isten (noha nem testi, de lelki szabadítót küldött), úgy mű is ugyanazon birodalom alatt nyomorogván, connumeratiót indít, mint szintén Zsidóországban. De Isten el fogja küldeni Szabadítónkat szintén, aminthogy Krisztus urunk a Heródes kegyetlensége előtt mintegy alig szaladt, hogy a sok ártatlan gyerekekkel meg nem öletett, Isten provisiója, úgy ez magyarok testi szabadítója is alig szaladt a mostani római Heródes kegyetlensége előtt., Avagy szintén aminthogy Moyzes a faraho udvarában felneveltetvén, midőn emberi kort ért volna, megemlékezik a maga nemzetiről, aki igen sanyargattatik vala, az Izrael népe; ő inkább akara maga nemzetével szenvedésben lenni, hogysen a király leánya fiának hívattani vagy tartatni. Azért onnan elszökék, és ő lőn Izrael szabadítója; úgy ezen magyarokat szabadítani akaró Rákóczi is a nagy udvarban nevelkedvén fel, fogságba esvén. Isten kiszabadította a magyar nemzetnek szabadítására, csak a magyar uraimék is a magok gonosz erkölcsökkel ezen Isten, ez ember által feltett jószándékot el ne veszteglenék.

Az országban connumeratiót indítván, lengedez a hír, hogy ide is, Kolozsvárra is eljönnek, amelyben eleget szorgalmatoskodtak tanácsbeli uraink városostól, de csak-

ugyan nem amoveálhatták. Azért ezt látván, magunk között indítottuk a connumeratiót fertályonként, gondolván azt, hogy ha ugyancsak eljönnek is, talán contentusok lesznek ezen mű connumerationkkal. Amelynek alkalmazásával hívatván a n[emes] tanács engemet, imponálják rám az óvári fertálybeli connumeratiót, amelyet én nem akarván cselekedni, igen fenyegettek. Igaz dolog, hogy ennek előtte néhány hetekkel igen onszoltak s kényszerítettek arra, hogy a kapitányságot újólaj felvegyem, de énnekem lévén jó ratióim, amelyekkel magamot mentettem, csak nem vállaltam. Azért látván a nemes tanács, hogy csakugyan nem vállalom fel, azt végeztek, hogy fertály gyűljön, és akit közönséges voksból választanak, nem leszen mentsége. Ahhoz képest die 17 Junii összevegyűlvén a nemes fertály, más becsületes uraimmal engemet is candidálának, és ki akarván küldeni a voksolás alatt, én nem akartam kimenni; sokáig fenyegetőztek, hogy a tanács most is haragszik rám; de ezzel csak gergesztem, de én eléggé szabadkozván, csakugyan ki kellejőnöm. Azalatt ott benn voks szerint is csak engemet választván, nem vállaltam, amelyet a fertály a nemes tanácsnak reportálván, igen fenyegettek és kényszerítettek, hogy felvállaljam, és akármennyi jó, helyes mentségemre való ratióim voltak is, de mind haszontalan és mindegy. Néhány napok telvén ebben, interveniált az már említett connumeratio, amely[et] imponálván, nem akarám vállal[la]ni, éppen 23 Junii, de hadnagy uram több ottvaló becsületes tanácsbeliekkal erőltetvén, assecurálának, hogy csak kövessem el ezen connumeratiót, ne féljek, mert azal nem ragad meg rajtam a kapitányság, amelyre nézve én megcselekedtem. De mikor már die 26 Junii a tanács háznál számba adtam volna, és ezen munkától meg is szabadultam volna, holmi egyéb dolog interveniála, amely miá expediálának, amelyben is én eljárván, resolutiót hoztam, de kelletvén valami erőszakos executiót peragálni és hajdúk impediálván az executiót, engemet akarnak ugyanonnan expediálni, hogy armata manu embereket hajtsak fel és igazítsam azon dolgot, és azon inobediens embernek vagy hányassam el a házát, vagy ásassam, sáncoltassam körül. Amelyet én nem akarván vállalni, mentegtem magamat, emlékeztetvén ökegyelméket arra,

hogy ennek előtte negyednappal assecurálának, hogy nem ragasztják rám a kapitányságot, de semmi haszna nem volt. Azért én látván hogy én tisztességesen meg nem szabadulhatok, csak resolválám magamat, hogy én bizony nem cselekszem. A százemberek hűttel kötelesek arra, hogy tisztet viseljenek, azért én nem tartozom vele. Amelyre mind rám támadának szóval, és meghagyák director uramnak, hogy protestáljon és evocáltasson, de én csak kijövök az ajtón, akár mint fenyegettek; a director eleget protestál is. Ezalatt immár várták a connumeratorkat a városa, akik is elérkezvén circa dies 29, 30 Junii, magok indítván a connumeratiót, 4, 5, 6 etc. Julii lött kezdete, és így folytatják elébb, elébb fertályonként. A connumeratio summája: mennyi pénzed van házad jó van-e, mennyi örökséged, hány hold szőlőd, hány köbölre való földed, egyéb mi kereseted, vagyon-e jövedelmes örökséged?

1703 die 8 Julii. Ez néhány napokban, kivált tegnapelőtt éjjeltől fogva, tegnap és ma mód nélkül való szelek annyira, hogy még a házak fedelét is féltették; felleges, de igen nagy eső nem volt, hanem csak a nagy szél; jövendölnek némelyek valami rosszat.

1703 die 21 Augusti virradólag verték fel Somlyót, amely dologra ennek előtte harmadnappal elmenvén innen Kolozsvárról valami 180 rác circiter és másfél száz német lovas. Ezek, amint referáltatik, morálván erdön, ezen az említett napra virradólag verték fel Somlyót, ahonnan sok szép öltözeteket, sok egyetmásokat hoztak. Ma, úgymint 22 Augusti délben érkeztek meg. Ott, amint referáltatik, a mestert levágták, sok gyermekeket házakban égettek, fegyverre hányták az asszonynépet.¹³

Ennek előtte úgymint 20 vagy 21 Augusti szintén ezen szerént igen kényszergettek a felülésre, de majd minden órán megváltozott a dispositio. Végtere a lón belőle, hogy adjon a 3 sereg 100 lovat, amelynek meg is kellene lenni, és nyergestől készen; erre ráültetvén a német commendáns 100 német muskatélyost, elkülde. Akik estve sebtében kiindulván, Désre menvén, ott csak közel sok kurucot találtak volna, de rá nem mervén ütni, egy dési kertben, a törökbúzában vonván meg magokat, ott lestek a magyarokat. Pedig mivel azokat is vitt magával innen alol a

táborról (mivel valami vármegyiek és székelység táborban lévén ide alá Szamosfalvánál), azok közül elvivén – amint mondám – magával a német, azokkal üzette, akik némelyek el is érték, de széjjelszaladtak, egy esett el a rni embereink közül, a többi visszajött.

1703 die 26 Augusti. Igen erősen megszorongattatván (de magunk sem tudván, kitől), kényszerítették a három lovas seregből 100 lovast állítani, úgymint mindenikből 33. Akik ez nevezett napra eléállván Közép utcában, egy Wurm nevű német kapitány registrálván nevek szerint, azonban a commendans is, obestleitnant odajövéen, rendbe állítván, elküldi, akik alámenvén Apahida felé egy éjjel.

Ezek Désig menvén, elég prédával jövének vissza.

Die. 3 Septembris. Ismét kényszerítették elmenni mind a három lovas sereget, és noha ugyan erősen parancsolták a felülést és elmenést, mégis mintegy 75-ön ha kimentek, és ez néhány napokban jöttön jött a commissio, hogy minden ember lovat vegyen, de mivel igen elszegényedett az ember, csak nemigen vehettek lovat, hanem akik azon kívül is lovat tartottak, azok mehettek el; ezeknek kapitányának rendeltetett Hatházi Gergely, aki ennek előtte való kuruc világban kurucok kapitánya volt. Ez igen szorosán kívánta a felülést, mivel ennek előtte néhány napokkal, hetekkel sok marháját hajtották el.

1703 die 9 Septembris. Holt meg Toldalagi András uram itt Kolozsvárott 3 óra tájban vagy előtte valamivel; igen erős religiosus ember volt.

1703 die 20 Septembris. Ez néhány napokban, mivel a kurucok néha-néha igen közel jártak és szüntelen kelletvén excurrálni, és az ország is valami vármegyékből és székelységből egy kis táborocskát szerezvén öszve, ide alá Szamosújváron alol a réten lévén táborok. És innen is ennek előtte néhány napokkal holmi lovas német és rác elmenvén valami éléssel avégre, hogy Kővárba bevigyék, s ennek előtte is mintegy két hetekkel vittek volt élést, de be nem vihethvén, visszatértek. Amely élésnek egy részét akkor lovakra osztván Désen túl, akarták, úgy bevinni, de nem lehetett, mert elhányatták vélek az úton, és a többit Désen letevén. Most innen többet is vivén és jobb készüllettel menvén, bevitték, mivel Szebenből a generál

egy kevés lovas németekkel segítségre jött,¹⁴ amelyet bevívén, azalatt is szaporították a nevezett magyar tábor.

De a nevezett nap előtt való estve Rabutin generál nagy sietséggel feljáván Bonchida mellett, Kötelendnél nyugott egy keveset, akivel ez mirajtunk mostan quartélyozó németek is és rácok Kővár táját felprédálván, a prédával jöttek mintegy Bonchida feléig, otthagyván a generál őket. Másnap reggel, úgymint a nevezett napon reggel, egynéhány zászlóval a kurucok Bonchida ellenében való lónai völgyön elérkezvén, lementek a Szamos mellett, keresvén a generált és németeket, akik immár nem oda alá, hanem azon éjjel feljebb jövének – azt ők nem tudván –, hátok megé hagyván, találtak a magyar táborra, aki – amint feljebb mondám – Szamosújváron alol volt a réten. Azokra ráütvén a nevezett napnak reggeli óráján, sokat levágtak benne, sokat a Szamosba ugratván, odavesztek, sokan sebben elszaladtak, sokakat elfogtak. Bethlen Sámuel uram lévén generálisok, elszaladt.¹⁵ Az ittvaló németek rettentek [!], nyargalással – vevén az dolgot ezekben – jöttek a Kővár körül gyűjtött praedával haza mintegy 1 óraker.

Ez¹⁸ elébb való lött volna; valahol Fehér vármegyében volt ezenkívül is csatájok ennek előtte vagy 3–4 hetekkel, aholott – amint mondatik – valóban succombált a német, magyariakkal együtt mindkét részről vesztenek [...].

1703 die 3 Novembris. Ennek előtte mintegy másfél héttel volt csata Fehérvár mellett, de minthogy mostan inkább több dolgokat nem igazán hirdetnek, mivel az igazat nem ismerik valójában mondani, azért én akarván elvárni, mikor valóban hitelesen hallhassam azon dolgot – de a mai napig is nem egyeznek efelől való hírek –, azért ezt várván, el is vétettem a napját, mikor volt. De amint feljebb mondám, csatájok volt a németeknek a kuruccal, aholott mondatik, hogy amint a kuruc Fehérváron felyül Sárd felé lött volna, a német és némettel való magyarság jöddöglvén fel azon Ompoly patak mellett, öszvepróbálnak, és elsőben – mivel a magyarság ellenkezett – lassan-lassan csalogatták a kurucot, hátat adván és hátraseggelvén a kuruc előtt, csalogatták alá Fehérvár felé, és ott vagy két trupp lovas drágány [!] lévén, öszveütköznek, aholott is – ut dicitur – elsőben a kuruc valóban meg-

tolta volna a németet. De immár csak-közel nyomulván Fehérvárhoz, még egy máshova expediáltatott trupp német volt, aki már útban lévén expeditiójában, utánamentek, visszatérítvén, superveniálván, meggyőzték a kurucokat. Ut dicitur 4 száz 40 kuruc veszett, mivel a gyalogja majd mind odamaradt, a lovasa szaladott, amint lehetett. Azután végére mentem oly hiteles katonától, aki ott volt, sőt azzal is beszéltem, aki megszámlálván a holttesteket, volt éppen 374.¹⁷

Anno 1703 die 10 Novembris, Landolph napján. Igaz dolog, ennek előtte sok ízben mentenek ki innen Kolozsvárról port[y]ára ellenkezni is, és sokféle egymással való próba után az nevezett napon kimenvén, én is – noha lévén elcommandérozva – mégis honn maradtam, és a hadnagy háza ablakából elnézvén elmenéseket, commendáltam, sőt nemcsak én, de mások is, kik velem voltak, mely szép had volt. Ez nap Bonchidánál a kurucokkal összeellenkeztvén, a kiment szép lovas németnek nagyobb része odaveszett, amely a mostani erdélyi generál Rabutin regimentje, drágány németek voltak. De ezek odavesztvén, én die 12 Novembris kimenvén egynéhányadmagammal keresni holmi testeket, tudniillik városiakat, azokat nem találtuk egynél többet, a többi mind német volt; a holttesteket néztük, és szekérré rakták és a halomba vitték, én is ott lévén; csudálkoztak rajta, hogy mertünk kimenni.

Szaladva jövének vissza, mivel a kuruc közelebb volt Kolozsvárhoz nálunknál és rendelte strásáját; ha észrevett volna bennünket, elünkbe kerülhettek volna, könnyen megelőzhetek volna.¹⁸

Anno 1703 die 14 Novembris.¹⁹ Mi okért [...] lakosoktól igazán nem tudatik. Ez nevezett nap előtt való estve igen titkon jövének segítségek a németeknek; igen nagy csatepatéval [!] lévén, gondoltuk igen soknak, de amint magok referálják, nem jöttek többen 160, százhatvannál legfeljebb. Azok minden városiak directiója nélkül csak imide-amoda, ahova lehetett, csak beszállottanak 4-enként, 5-önként, azután másnap igazgatták magokat másképpen. És ezen nap az eddig, való commendánst, úgymint a Thirheim regimentjéből való vicecolonellust, Ludovicus de Gentisch[t] meg akarván fogni, szaladott

a paterek klastromába, és ugyanakkor mást töttek. Ez a másik többször is volt valaha itt Kolozsvárott quartélyban, ajakában hibás, de másként természetes ember, igen acutusnak mondatik: Kaltenplatt. Ludovicus de Gentisch vicecolonellus in regimine Thirheimico degradatus ex officio commandantis Claudiopolitani; constitutus autem quidam nomine Kaltenplatt, anno 1703 die 14 Novembris.²⁰

Die 17 Novembris. Ez a hír: elnyomult Bonchidától a kuruc. Csakhamar, kevés üdő s napok múlva, elindulnak holmi lovas németek, hogy elvigyék az custodia alatt való degradált commendánst, de nem mehettek tovább Tordánál, vagy még addig sem, visszatértek; amely esten elvitték, hajnalban visszajöttek, Torda körül sok kurucot észleltek.

Eodem anno die 16 Decembris, amely vasárnap vala, még éjszaka, vasárnapra virradólag olyan rettenetes zuhatar indula, olyan szél, amilyen régolta nem volt, sőt ez vasárnap sok héjazatokat is rontott le a szél; a piaci templomról is sok cserepet lehányt, a Farkas utcai templomról is sokat megszagatván, lehányta úgyannyéra, hogy a templomból sokan ki is futottak, olyan lázadás volt. És az templomról a templom tetejin lévő vaskakast is kitekervén a tövéből, levetette, amely legnagyobb csuda, mivel azon kakasnak a töve, amint a templom tetejére volt csinálva, nem lévén lapos, se semmi olyanforma lapossága, amelybe a szél beleakadhatott volna, mégis kitekerde s levetette. A piacon, a tanácsház szerin egynéhány héjazatokat lehányt, némelyeket inkább, némelyeket kevésbé, de a mostan notába incurrált commendánsnak (Ludovicus de Gentisch) a szállások héjazatját újon lerontotta. Mindezekből igen rosszat jövendölnek az emberek. Ekkor, ez zuhatar alatt temettük el Nyerges Bálint[ot] (ez után 3–4 hetekkel írom ezt). Hallatik, hogy zuhatarkor lött volna Magyarországbán a kurucoknak nagy csatájok Lévánál,²¹ mely ha úgy volt, ezután jobban meghalljuk.

Eodem anno die 17 Decembris. Mivel ez néhány nap a nemes tanács parancsolatából mind a quartélyokat járván igazgattuk – én lévén az író – becsületes 2 asses[s]orokkal és más arra rendeltetett becsületes uraimmal; estvefelé az nevezett napon, midőn a munkáról ha-

zaoszanánk, jöven a piacon által, tehát valami új lovas németeket látunk jöni terhelt lovakkal, német asszonyokkal. Hát Szeben felől német tábor jött – amint referál-tatik –, 8 compania lovas, amely lázadásban innen Kolozsvárról is kimenvén a lovas németek, 4 vagy 5 compania, gyalog is vagy numero 300. Ezek megegyezvén Szamosfalvánál, az a hír, hogy Kővárba élést akarnak vinni, de amint az exitusa mutatá, nem mentek tovább Désnél, amelyet elégetvén, amit kaphattak, felprédáltak; ott találtak; valami kurucokat, de hírek lévén az németek meneteliben, elszaladtak, és utánok a német a hidat felszedvén, úgy kezdetek a dúláshoz. Onnan eljövén, ott semmit sem mulatván, háltni éppen azon helyre jöttek, ahonnan egy éjszaka odamentek volt, Dengeleg tájára, és 9 falukat felgyújtván, sok károkat töttek.

20 Decembris. Visszajöven a sok prédákkal az itt quartélyozó német, a Szeben felől jött tábor elválván Szamosfalva táján, Torda felé indulván, oly szándékkal volt – amint hallatott –, hogy Tordát felprédálja és felégesse, de a tordaiaknak résen, lévén fülök, sok szekereket megrakván éléssel, szénával, jöttek erre Kolozsvár felé, akik elöl találván a tábort, valamennyére megengesztelődtek hozzájuk, valameddig tart.

Anno 1704 die 11 Januarii. Ez éjszaka 12 órakor kimenvén rácok és németek, gyalogokat is szekeren vivén Monostor-kapun ki, nem tudtuk, – városiak –, hova mennek. Mentek Szentlászlóra, és így ez nevezett nap reggel 9–10 órakor füst láttatik Szentlászló felé; mindjárt tudtuk, hogy Szentlászló ég. Ugyan együtt Oláhfenest is és ...²² felégetvén, elsőben felprédálván, ugyanazon nap hazajövének sok rakott szekerekkel, prédával. Másnap, 12 Januarii ismét a küs óvári piacra sok marhákat hajtván a rácok, ott feloszták. Amelyekben sok kolozsvári emberek tehenei lévén, ott sollicitáltak visszaadását.

Anno 1704 die 13 Januarii. Estve hertelen zendülés lön, és éjszaka innen ki is (menvén lovas németek circiter 150, gyalogok is talán, 100. Ezek kimenvén, Szamosfalván várta őket valami akkor Szeben felől érkezett német tábor, mely – amint mondatik – volt legalább numero 800. Ezekkel azért együtt ezen éjszaka megindulván,

Bonchidán sok számtalan asztagokat, Bonchida körül sok kazol szénákat felégettek, és onnan le Dés felé mentek, a Nagy-Szamos mellé. Ezek kurucra, akadtak valahol – amint hallaták – Bethlen táján, aholott öszveellenkeztén, egy kuruc kapitány, Tordai nevű, elesett.

Die 22 Januarii. Semmi hír eddig efelől nem hallatván, estve jövének be Híd-kapun gyalog németek: 100, akik Kővárt feladván, a kurucok kísérték éppen a hídelvei sorompóig.²³ És oda a német tisztok palack borokat kivívén, szép fehér cipókat osztogattak a kurucoknak, és a borral itatták őket.

NB. 1704 28 Januarii. Érkeztén commissio Szebenből a gubernátortól őnagyságától és guberniumtól, melyet Hatházi Gergely hozott, akit ennek előtte ide a gubernium mezei kapitánynak rendelt, és eddig is igen kényszergettek afféle lovazó embereket, tudniillik afféle excursióra alkalmas embereket, hogy írassák be magokat oly conditióra, hogy ugyancsak arra adván magokat, port[y]ára menjenek Hatházi urammal. És ennek előtte találkoztak is felesen egyik seregben bővebben, másban kevesebben, ugyancsak találkoztak a 3 seregből másfél százan ily ígéretnek lévén, hogy portiót nem adnak, elengedtetik nekik; De ezen ígéretnek sem eddig, sem most nem hisznek. Mostan pedig ezen commissiót hozván Hatházi uram, azt gondolta, hogy a régi száma megszaporodik, amelyhez képest seregeket öszvegyűjtván, kényszergették az embereket az oda való beíratásra, de legfeljebb is többre a 3 seregből nem telvén 27-nél. Sok discursus lévén felette s sok fenyegetődzés, a mű seregünkben felhívátá a hadnagyokat ezen dolog felől Vass György uram, mostani főkapitány képe. A sereg engemet is erőltete, hogy utánok menjek; ott lévén, hallgattam a discursust, de amint látszik, akik ennek előtte szabad jóakarattal szerént magokat odairatták volt is, azok is most csak oldaloznak, sőt sokféle akadályokat keresnek, fogadják, port[y]ára kijárnak, de széna-, szalma-, búza-, fahordani ők nem, holott a commissio így sonál, sőt Hatházi uram is azzal menti magát, hogy Szebenben nem úgy értette a kívánságot, egyébiránt renuciált volna azon tisztnek, hanem ha 300 jó lovasokat, akiket ő kívánt, adnak continuu-soknak, annak is megfelel, de hanem, ő bizony búza-, fa-

szénahajtó bérese senkinek is nem leszen. Amelyre Vass György uram: úgy, de kegyelmed nem állhat el a maga regestruma mellől, amelyet specificálva vitt Szebenbe, de emez csak cavillála. Ezt csak azért íram ilyen hosszasan meg, hogy miképpen kényszergettek, hogy már némelyeket, aki pedig magát oda nem alkalmaztatta, csak hozzá sem szóltak, se annál is inkább nem kényszerítették; ezekből a mostani intézés szerént a látszik: megrágta az eb a szíjat, nemigen kapnak az excursión, mint eddig.

1 Februarii. Hertelen ilyen hírt indíta a commendáns Kaltenplatt uram, izenvén nemzetes Vass György uramnak, hogy valahol Medgyes táján a szebeni németek igen megverték a kurucot és 3000 veszett ott, többet 500-nál vittek fogva Szebenbe; amelyet ezután jobban meghalunk. Most úgy mondják, hogy ezen az elmúlt vasárnap lőtt volna ezen dolog.²⁴

1 Februarii estve ezen kolozsvári lovas németek, rá-cok kimenvén, másnap prédával hazajövé, estvefelé Makót verték fel. Most hallatik, hogy Segesváron alol, Holdvilág táján a németek megverték a kurucokat, tudniillik inkább a székelyeket, akiket egy Guthi nevű kuruc kapitány csak mostanság hódoltatott meg, de – ut refertur – ezen Guthi kapitánynak lévén valami titka vagy titkos collatiója; amíg a német rendbe nem verte magát, a több kapitányok igen voltak rajta, hogy hozzájok fogjanak, de ezen Guthi nem hagyta, mondván: hadd gyűljön az eb-adta, hadd! A többi nem akarták hagyni, mondván: ne hagyjuk összevgyülni és rendbe állni, helybe verni magát. De Guthi csak semmiképpen nem engedte megkezdeni, valámig a német jól helybe nem verte magát; akkor rajta! Ut dicitur, 3000 székely, csak kuruc veszett ott, majd mind gyalogok, mert a lovasa jobban szaladhatott.²⁵

8 Februariira virradólag, úgymint 3 órakor, tűz támadván Híd utcában, egynéhány istállók, lovak, tehenek sok kazal szénákkal megégének. Volt ott egy lovas leitman [!] szálláson Szentjóbi György uramnál, aki ennek előtte csak három hetekkel circiter ment oda quartélyba innen énmellőlem, a Pápai Zsigmond uram házatól, aholott is jó ideje, Szent Márton-naptól fogva hogy szálláson volt. De ennek lévén egy nagy tót szolgája, László, igen

istentelen, részeges; az ura, a leitman itt énmeltem is sokszor jövendölt tüzet ennek a szolgának részegsége miá.

20 Februarii. Érkeztvén nagy kuruc erő Szamosfalva felől fel, a Köves Pap [!]²⁶ szegeletinél lévén, innen kimenvén mind németek, rácok, kolozsváriak ellenkezni, reggel mintegy 9 óra előtt, úgy megtolták embereinket, hogy mind a szentpéteri templomig adtak hátat a mieink. De annak utána hátranyomulván a kurucság oda alá, a régi ispotálynál ellenkeztvén, ott vágták le Kerekes Szócs Istvánt, meg egy Talyigás György nevű jó iffíú embert; rácok is estek sebbe.

Die 27 Februarii. Reggel, éppen virradkort ágyúlövés hallatván, Gyaluból lötték ki. Mintegy 8 órakor lövések, pattanások lévén, hallatván Külső-Magyar utca felé, tehát a kurucok feljöttek éppen Magyar utcába, kívül a Keczelei házáig, és ott kiáltoztak és lödöztek szaporán – noha csak karabéllyal – a várfok felé, és öszvebesztvén, szitkozódván a némettel. Hátranyomultak, és a szentpéteri templom táján, ott a malomnál is sokáig sokadoztván, az Magyar utcai házaknak az udvarát megjárván, lödöztek be az ablakokon és kívül is, és sokan a szentpéteri malom révén általjöven truppal a majorok közé, némelyek feljöttek, azután lenyomulának Szamosfalva felé; voltak, amint intéztük, 8 száz lovas, 3 száz gyalog. De ezek mintegy egy óráig, vagy valamivel tovább, rendelt seregben ott állván az ispotály földjén és innen, senki ki nem menvén ellenkezni, úgy mentek el.

28 Februarii. Auditor, hogy Fehérvárhoz közel vagy éppen mellette volna egy Sallai nevű kuruc kapitány sok arnold törökökkel, és hogy most mind innen elnyomulván a kurucság arrafelé, azokkal megegyeztvén, a Medgyesre szorult németet, nro 2000, ott akarják rekesztetni; kiknek generálja báró Tige, szarjék az ördög a fazakába.

1704 die 7 Martii. Nagy truppokkal jöven a kurucok mind ide alá Külső-Magyar utca végire, látszottak lovasok és gyalogok – amint referáltatik – legalább volt 8 trupp vagy seregek. Ezek közül csak közel Monostor-kapuhoz jöven némelyek, csak pisztollyal is öszvelőhették volna embereink a kapuból, ha kimentek volna; löttek is ugyan hozzájuk ágyúkkal, és Hídelvére is feljöven éppen a hídig, nem mentek ki rájuk a németek, rácok, hanem csak a

sáncba, hanem azután mikor eltávoztak, úgy mentek küljebb. De elsőben elküldött volt Csáky László vagy 4 katonákat, akik egy kús fehér zászlócskával jövéen fel Külső-Magyar utcán sípolván, és a mű commendánsunk, Kaltenplatt a Magyar utcai toronyból és onnan a kőfalról nézvéen, hozzájuk lövöldöztet, akik osztán, amint lehetett, elcsapongván, elmentek vissza. Ezek legátusok lévén, jöttek volna a várkérésre, de hogy hozzájuk lövöldöztek és vissza kényszerít[t]ettek szaladni, ők – amint feljebb mondám – oda alá feles haddal lévén, várták a követek által való választ. És hogy úgy esett – hozzájuk lövöldöztek –, megharaguván Csáky, úgy lőtt, hogy az hadakat ez elébb megírt közel való száguldásra bocsátotta.

NB. Most, die 8 Martii követet, parasztembert, levelet küldött. Csáky, hogy az tegnapi dolgot ítéli nagy értetlenségnek, holott amint az ily dolgok folyni szoktak, ők úgy küldöttek követeket és miért kellett hozzájuk löni; de fenyegetőzik,

10 s 11 Martii között való éjjel eljövén valami kurucok, az papok malmát, az unitária eklézsiáét, felgyújtván, megégették. Ittem a Vass György uram majorját meggyújtván s elégetvén, onnan a mostani nótárius Rákosi Péter uram majorja is meggyúlván, megége. Ott való őrlő embereket, a malomban akiket találtak, úgy referálják, hogy erővel Gálfi Pál malmának pronunciólván, valami tőlük elhozott fehér vak lovat emlegetvén, csak erővel felgyújtották.

1704 die 14 Martii. Fenes felől jövéen valami kurucok – lehettek közel 200-an –, és itt híréül lévén a németnek, kimennek és jó helyesen disponálják dolgokat, mert a rácok felmenvén a lovas németekkel együtt – a rácok lehettek közel 60, a német lehetett 85 –, ezek felmenvén a monostori templom mellett, megáll a lovas német truppan, a rác pedig feljebb a Gorbó pataka felé menvén, ellenkeztek. Ide alább pedig gyalog német kimenvén nro 200, kétfelé szakadnak, egyik része a kőmáli szőlők lábja alatt, a szilvás között felmenvén titkon, oda fel a Vágás úton innen, a szilvás közt megállanak titkon, a más része a Szamos túlsó partjára titkon felmenvén, a monostori pallón innen, a berekben megbújnak. A rácok – ut supra – odafel a Gorbón innen ellenkezvén s hátat adván, hoz-

zák hátokon a kurucot éppen a lesben, a templom ver-
mében álló lovas németekre. Ezek, is ellenkezően vélek,
hátat adnak, hogy máris általszaladnak a Szamoson, akar-
ván őket a gyalog németekre, kik két helyen, amint fel-
jebb mondám, lesire vinni. Amint általúzik a kurucok [a]
rácokat, lovas németeket a vízen Hója felé, kimutatják
magokat a lesben való gyalog németek, és mihelyt a kuru-
cok meglátják, hátat adnak azoknak. A lovas német utá-
nok, levágnak benne – amint referáltatik – 6 kurucot,
4-et fogva behozának, s egy fejet, akit tőnek egy hosszú
fába [a] Monostor-kapu eleibe, de a németben is – ut
refertur – 2 maradt. Rendes dispositiója volt ez a néme-
teknek, mert ha a kurucok a lesben álló németeket jó ide-
jén eszékben nem vették volna és a lest idefelé meghalad-
ták volna, hogy a gyalog német hátul öszvekerülhetett
volna – innen lévén már a lovas német és a rácok –, nem
sok szaladhatott volna el a kurucból, mivel a németek,
rácok innen igen jó készüllettel mentek volt ki.

1704 die 17 Martii. A kurucok ide ütvén, éppen Hídel-
vén a hídig jöttek felette nagy bátorsággal, és egy [kurucot]
csak valami rossz lovon – éppen itt a hídon alol valami
ökör vagy tehén ivott, azt akarván ő elhajtani –, ott érik
a rácok és behozzák. Tasnádi embernek mondja magát.

18 Martii holt meg nemzeti Rainer Márton uram reg-
gel, temettetett el itt a piaci cinteremben die 20 Martii.
Ez igen becsüs ember volt, sok esztendőig főhadnagysá-
got viselt, tanácsbeli ember régentől fogva, az ekléziában
is sok esztendőig kurátor, sőt egyéb officiumot viselt, jó
hírű-nevű ember volt; Isten boldogítsa. Engemet szeretett,
sőt sokszor megszólított holmiról, és a maga szelídségít
forgatván előmbe, intett, hogy legyek békességes, tűrő, s
minden aprólék dologból ne indítsak nagyot, jobb békével
szervenndni. Megsirattam ezen embert.

Die 24 Martii, amely vala éppen a húsvét ünnepe után
való nap, érkezvén valami kurucok – amint referáltatik
azoktól, akik ott jelen voltak –, voltak mintegy 150-en.
Ezek a nádasteri szőlők felső gyepűje megett lévén fenn,
közülök némelyek szélben vévén ott a nádasteri és kaján-
túli [!] szőlőket, az embereket, dolgozókat mind felhajtot-
ták: férfiakat, leányokat, asszonyokat, és ott megfoszto-
gatván rendbe állítottak és egy Kristóf nevű jámbor em-

bernek tartottak, annak fejét vették a többinek példájára, azt mondván: látjátok, ha ugyan nem szűntök, csak kijő-tök, rendiben mind így bánunk veletek. Másnap eltemették a vargák bástyájához, a Kőkertbe.

Die 9 Aprilis. Mostanság a kurucok igen arceálták, hogy a szőlőbe az emberek ne menjenek, aminthogy sokakat megvagdaltak, sokakat megfosztottak, és mindenkor hagyták, parancsolták, hogy ki ne menjenek.

Ezen a napon betegen várost gyűjtetvén, nemcsak a százembereket, hanem azonkívül is, ha ki valamirevaló volt felgyűjtván, adatának a mostani commendánsnak, Kaltenplattnak vagy 8 punctumból álló kévánsági elé, úgymint: amennyire eddig van rontva a Hóstát, mégis valami közel való házakat, kerteket, majorokat parancsol elhárnyatni. A kurucok, vagy akik innen kimentenek a kurucok közé, azoknak feleségeket, atyjokfiat parancsolja kiűzni. Most jó idején parancsol valami summa pénzre való jó idején provisiót. Találjuk fel a módját, miképpen s hogy lehetne legszabadosabban kijárni s a szőlőket megmívelni, annak securitását feltalálni. Az áros emberektől, kalmároktól minden tűzhöz való alkalmatosságot elszedvén, tétesenek bizonyos helyre [s] ideig pecsét alá, úgymint: puska-port, kovát, ércet s egyéb effélét. Keressék módját, miképpen kelljen a marhát kihajtani legelődni. A kutyák, mivel igen megsaporodtak és lárma idején nagy ugatások miatt nem figyelmezhetni, azért maga meglövöldözteti, csak a királyokkal²⁷ hordassa ki a város.

Die 20 Aprilis. Reggel valami lovasok, kurucok mutogatván magokat a Kőmál-tetőn, a kősziklán a keresztnél; ittem a Kűsmezőn is voltak, de mikor onnan leszállingózának, nem olvashattunk többet 14-nél. Ezek Kőmál-tetőről lekiáltoztak, lövődöztek, ott a szőlők gyepűjénél sokadoztak mindaddig, míg innen a rácokat kiküldék. A rácok kimenvén által a hídon, lemenének a Szamos mellett – a Kabos házáig lemenvén –, emezek ismét a Hídelve végén a Szamosig kerülvén, öszvetalálkozáának a dézmacsúr ellenében a kenderföldeken. Ellenkezének egy ideig, hol a kurucok azok (amint feljebb: 14 lévén, vagy ha valamivel többen) hajtogatták a rácokat felfelé, hol a rácok őket aláfelé; egyszer hát nagy sereg lövellik elé a dézmacsúr mellett, lovasok a vízen által – de a víznek nagy volta miatt

igen lassan lehetett az általmenés –, azalatt a rácok eszékbe vevén jobban, hátat adának, nyomulván felfelé a város felé eszeveszetten; úzvén őket, a hídon általszaladának, az innegső [!] vágóhídnál csoportozván. Ott némelyek, mind rácok, németek, lövöldölvén [!], tehát sok gyalog volt csak közel itt a majorok között, hát úgy puskáznak öszve; úgyannyéra, hogy végre, mivel dispositiójok nem succedált, csak elmennek a kurucok. És egyet, a szalmába bújván, ott találtak, akit előhozván a kapu eleibe, a commendáns eleibe, examinálván, azt mondja, hogy ők gyalogok ötszázan voltak, a lovasok 6 százan, és Csáky László gróf volt velek.

Ezen a napon indula derekasban a ház és kertek bontása, és azon éjszakán ége meg Külső-Közép utca, Farkas utca és Magyar utcának egy része. Más éjszaka Hídelve ége; azután vasárnap, nappal, Külső-Monostor utcára csak 3 vagy 4 kuruc mutogatván meg magát, házakat gyújtogatott, és nagy égése lőn.

22 Aprilis. Eljövén valami kurucok Fenes felől, a monostori templomon felül – kimenvén innen is a rácok és lovas németek –, ott ellenkeznek setétig.

Másnap, 23 Aprilis eljövének felesen kurucok, és Kőmál tetejéről sokat morgottak, lövöldöztek le; sokadoztak a Kismezőn is, Házsongárd felett, a monostori templomnál, sőt künn Monostor utcában házakat is gyújtanak fel. Ez délig lőn; délután ismét feljő egy trupp fehér zászlóval Szamosfalva felől, és a dézmacsúr táján és Hídelve végén megállapodván, két parasztembertől levelet küldöttek. A commendáns Híd-kapu előtt lévén, csak a híd innegső véginél, és a parasztemberek a hídon túl, oda küldé hozzájuk két lovast a commendáns, és egy hosszú pálcában tartván a parasztemberek a levelet csiptetve, elhozák tőlük a levelet, és csakhamar elbocsáták őket és a sereg megindulván Hídelve végétől, hozzájuk lőnek a takácsok bástyájából a tarackkal.

Die 6 Maii. Felütvén a kuruc, és elsőben 8 vagy 9 csapván magokat a Csertőrön felül, és ott valami marhákat akarván elhajtani, tehát NB. ma hajnalban a lovas németek titkon kimenvén s egy falka gyalog német is és rácok, és megbújván, lest vetettek három helyen: a Rehner Szöch István uram majorjában és másban s másokban ott

közel. És a marhákat is csak azért hajtották oly szem eleibe. És ut superius, reájöven egynéhány kuruc, a Csertőrőből ki egynéhány rác; úgy esik a dolog, hogy úzóbe veszik a rácokat, a rác hátat adván és szaporodván is, a kurucokat is megsegítik; azok a rácokat hajtván, hozzák a lesre, aholott sok gyalog német volt, azok a sevényen kilövöldöztvén, sokakat onnan megsebesítenek. Onnan megszalad a kuruc, rajta rác a lesből és a lovas német, egész a Szentgyörgy-hegyi pallóig úzik, és tizenegyet elajtván, a fejüket behozzák, a piacon, a perengéren túl dél felől rendiben rakják a földre, azután Híd-kapu eleibe a sánctátra hetet raknak benne, Közép-kapuhoz is négyet, fogva hoztak pedig be nyolcat.

NB. Ma éppen 7 esztendeje, hogy elégett Kolozsvár,²⁸ Climacter anno 1704 die 6 Maii.

Ezen kurucok fejei ott állván a sánctátra hegyeiben, igen sok discursus volt felette, méltatlannak ítélvén, hogy fejeket szedték, hanem ha annyéra sebesedett, hogy bírtak vele, tehát csak elevenen kellett volna azokat, akik életre valók voltak, behozni; nem kellett volna fejeket venni (aminthogy nagy reménykedéseket is tettek némelyek közülök, mondván: ne öljetek meg, vitéz barátim, én még meggyógyulok és nektek szolgálhatok is, sőt olyan is volt, aki sok pénzt ígért, csak életét hagyják meg, de semmivel nem gondolván, csak megölték és behozták ut supra), és e sánctátra hegyibe tött fejek felett sok szó lévén, a táborról is izentek a kurucok, és fenyegetöztek, ha le nem veszik. Levették die 14 Maii és ládába tevén, elvitték és temették a testekhez. Ennek egyike volt egy hadnagy, Becski, akit is leginkább szántak.

Die 20 Maii szökött ki a várból a német sánctátra. Ennek előtte 4 vagy 5 nappal a commendáns belső szolgálója, mind tolmácsa, mind secretariusus lévén, Waiss nevű jó iffiú legény, elszökött a kurucok közé.

Die 21 Maii. Felesen és igen bátorságosan kimenvén mind németek, mind rácok, kolozsváriak fűért Szamosfalva felé, a Tizenháromvároson alol, vagy amint régen hívták, az Ispotályon alol rájuk ütven a kurucok, sokat levágnak benne, sokakat elevenen elfognak, lovakat, szekereket elkapnak; némelyek megsebesedvén, behozatnak, másnap egynéhány holtan hozatik be, feje nélkül.

Die 25 Maii. Pompásan el akarván temetni Vitéz András testét a commendáns, kiküldvén lovas németeket, rácokat securitatis causa, a rácok elszöknek a kurucokhoz, csak 5 maradt a strázsán.

Die 27 Maii. Akik a kurucok közé kimentek, azoknak feleségeket ki akarván üzetni a commendáns, az a parancsolata, hogy ma 4 órákorig a várból mind kitisztuljanak, egy-egy darab kenyeret s egy-egy pár inget vevén magokhoz, egyébiránt fejeket szedeti, amely iránt város gyűlt. Ezen dolog haladott holnapra, ad diem 28-vum.

Die 30 Maii. Hertelen Házsongárd felől eléütvén a kurucok éppen a vár alá, az árokból is elhajtották a marhát, mivel az elment rácok itt kitanulván a dolgot, ők jártanak elől és ők is itt voltak.

Die 12 Junii. Zsákmányolni kimenvén innen mind magyarok, németek alá a téglacsűr felé, öszveellenkeztek a kurucokkal, és a Szentgyörgy-hegyi pallóig úzvén a kurucokat, 3 esett el a kurucokból.

Die 14 Junii. Felmenvén mind német, mind magyarok zsákmányolni a monostori templom felé, és egynéhány kuruc hertelen lecsapa Kómálról, és éppen itt a Monostor kapun felül való pallónál elkapának egynéhány marhát, azt a Vágás útra hajták. Azonban más lovas sereg leereszkedik ugyan Vágás útról, és csak egyenesen az itt való zsákmányolók felé váltanak, akik az monostori templom és a Szamos között kószáltak, azok előtt elnyomulának elsőben a németek, lovasok, de azonban innen kétfelől is gyalog német mene ki; egy trupp ugyanazon pallón általmenvén, Hojja [!] felől való berek széliben orozkodának fel, azonban Monostor utcán is más trupp; ezekkel együtt a lovas német is és városi lovasok visszatérvén szemben a kurucokkal, és a monostori templom megett öszveütközvén, öszvelőttek. A lovas kuruc megszaladván, a gyalogját otthagyja, azon rajta mind lovas, mind gyalog német; három részre szakadt: egy rész a berekre, a más része fel az erdő felé, de nem sok, harmada a fenesi útra; azokat úzvén, levágják az úton. A templomba is beszorulván valami gyalog kurucok, rájuk gyújták a templomot, és onnan 23 kurucot hoztak fogva, azelőtt 7 kurucot künn fogtak meg, és így 30. Ezeket fogva hozták be.

Die 20. Hír: sok segítségek jő a németeknek; ma el-
érkeznek.

Die 25 Junii. A lovas német mintegy 40 lévén; rácsok
nevezete alatt most gyűjtenek valami hadat itt, ez ki né-
met, efféle, aki eddig nem lakott seregben, de most nem
tudván mihez fogni, odaadja magát; ezek is lévén mintegy
12, gyalog német nro 100. Ezek éjjel kimenvén, a fene-
siek marháját elhajtják felesen, egynéhány ló is volt közte,
s egynéhány disznó is; ezeket die 25 Junii jó reggel be-
hajták Monostor-kapun, és aznap fel is osztották. Fenest
felégették.

Die 2 Julii, öszveellenkeztvén az ittvalók a kurucokkal
a Kabos házán alól, 4-szeri dobolás volt; elsőben megtol-
ván a kuruc az ittvaló városiakat és lovas németet, hajtá
egész majd a Kabos házáig, azonban lévén lesben gyalog
német a Kétvízközött, azok a pallón által kezdenek szállin-
gózni, de futottak. Ezt meglátván a kuruc, hátat ada, aki-
ket az ittvalók annyéra üzének, hogy éppen Szentgyörgy-
hegy feliben elesett legalább az üzőben num[ero] 8, hetet
elevenen fogván el a köhíd mellett; a lovas strásamester
beléjek lövöldözött és lövöldöztetett, és ott megölette őket.
Ötöt életben, fogva hoztak ide. De ami nagyobb: ittvaló
becsületes embert, Péter deákat, aki igen jó servilis
ember volt mind itthon, mind az ország előtt város dolgá-
ban, elesett, amelyben nem kicsiny kára szegény váro-
sunknak. Tolnai Györgyöt is akkor lőtték meg, és 9 Julii
meg is holt.

7 Julii. Kimenvén fűért a vargák dűrűckölője felé,
csak belé sem kaphattak a kaszálásba, azonban rajtok a
kuruc, vagy két szekeret kaphattak mégis el, egy Muster-
schreibert vágtak le, s egy menyecskét elvivén mellőle,
még aznap hazaereszték. Egy trupp gyalog német a vargák
csertörőjében volt és körüle nyargalt a sok kuruc, még-
sem vették eszekbe, mert a németek kapitánya nem en-
gedte, hogy csak egy is lőjön, és így szép titkon ott meg-
maradván, mikor a kuruc eltávozott, úgy jöttek onnan ki
és haza.

[?] Julii. Kimenvén némely becsületes emberink fű
hozni, a többi között Büdöskúti uram és Gálffi Pál ura-
mék, hagyván a többit – bízván mind lovokhoz, fegyve-
rekhez –, igen alá menvén a szamosfalvi rév felé és akar-

ván a leseket megcircularni; tehát a tó mellől elérugaszkodnak némely kurucok, és csakhamar egy szekeret rajta lévő egy jó iffiúval elkapják, és a fenn nevezett embereket is.

Die 31 Julii. Feljövén Szamosfalva felől valami kuruc seregek, felnyargalván a Kövespadon, az aratókat hajtogatták és ugyan egynéhányat meg is lőttek, öltek, másokat fogva elvittek; az németek pedig ekkor ki nem mentek; úgy, mint másszor, hogy az aratókkal künn lötenek volna, sőt némelyek arceálták kimenéseket. Azonban dél tájban nagy roppantott [!] seregek jövének újólag Szamosfalva felől, és 3 német zászlókat a Kövespad szegeletire felütvén, doboltak német módon mind készülőt; mind imádságra, és azonban német ordinantia szerént nagy 3 lövést tőnek, amellyel jelentették, hogy valóban ott vannak ők, és hogy feladták Besztercét, mivel itt csak tagadták a német tisztek.²⁹ De mégis némelyek arra magyarázták a tisztek között, hogy nem igaz az, hogy a német zászlók volnának, hanem csak lepedőket varrattak öszve, és úgy festették, és sást is csak festettek reájok, de a közlegények jól eszekbe vették a dolgot.

8 Augusti esett el Gombos; 9-dik[én] temették el.

24 Augusti esett el a rácok vagy a mostani új egynéhány hadnak kapitánya, Horvát János, akit pompásan temetének el a óvári templom mellé 25 Augusti.

NB. 10-edik, 11-edik, 13-dik júniusig embereket rendeltek a Híd-kapuba, akik írogatták fel, ki s micsoda cselédek bocsátanak ki a kapun. Ultimarie ugyan én voltam, s éppen 13 Augusti szakada meg ezen dolog, amely naptól fogva fehérchselédet, úgymint leányt, asszonyt teljességgel ki nem bocsátottak, hanem csak a férfiakat, amely énnekem csodálatos politíának látszatott, aholott a fegyverfogható férfiakat kellene inkább benn megtartogatni és a haszontalan kenyérevő cselédet, úgymint asszonyokat, leányokat kellene inkább kibocsátani, akik fogynának a városról. De contrariumot cselekedik, mert a férfiakat csak szélitiben bocsátván, azokat künn kit levágtak, kit elfogtak, ki magától elszökött úgyanne, hogy valóban megritkult a férfi a városban. Mostan pedig die 21 Augusti nem tudom, mitől viseltetvén s micsoda omene

lévén benne a commendánsnak, szabadon bocsátván ki mindenféle cselédet, ugyan fehér volt a Híd-kapu elei, úgy omlott ki a fehércseléd.

Die 25 Augusti. Új hír, triumfusi hír. Nagy vendégeskedést indít a commendáns, sok lövöldözéseket követvén tarackokkal, szakállasokkal mind a maga szállása előtt a piacon, mind a bástyákban. Az a hír, hogy háromnemű ellenségen triumfáltak: francián, bavaruson és magyarokon, annak az örömét lövik; más ok: Ludovicus napja lévén ezen nap, és a generált mivel annak hívják, úgy magyarázzák. De insuper az a hír, hogy holnap, úgymint 26 Augusti leszen nagyobb solennitas. Amely is úgy lön mert a Kispiacon tarackkal lőttek, midőn a templomban misét szolgáltatnak, és a piacon csoport gyalog lőttek, sőt künn a sáncban a lovas német is csoporttal lőtt.³⁰

Die 5 Septembris. Jó reggel lárma esik, tehát Házsongárd felett és a temetőkert felett öszveellenkező az ittvaló rácok a kurucokkal, és [a] kurucok gyalogok lévén, ott a fák közt valóban megszalaszták az ittvalókat. De azonban superveniálván mind lovas német, mind gyalog német, elnyomák a kurucokat Békás patak felé; de azután ismét szaporodván a kuruc, sok ellenkezés lön majd estve feléig a Kövespadon.

Anno 1705 die 22 Januarii [...].³¹ Jött be Kolozsvárra Forgách Simon [...] nagy solennitással acceptálnak[...].

Eodem anno, die 7 Septembris. Mene ki Forgách Simon öngyasa Kolozsvárból pompáson, minekutána néhány napokat itt mulatott volna; mondják, hogy postán mene.³²

Anno 1710 die 1-ma Maii. Olyan mü er[...] való hideg lőtt, sőt olyan nagy köd a [...] volt, hogy a szőlőket, mind alsó, mind felső [...], sőt (amint hallatik) az egész országban is [...].

Rettenetes döghalál.

Eodem anno 4 Augusti. Holt meg az mü kedves fiunk, Szakál Péter, aki lőtt volt ennek előtte 16 esztendővel e világra, vasas Péter napján. És midőn ezen 16. esztendőben való napját érte igen nehéz betegen, 4 Augusti megholt a pestisben, az Úristennek rettenetes ítéletinek ide-

jén; kinek az Úristen adjon boldog feltámadást az utolsó napon.

Eodem anno die 1-ma Octobris választattam exactorrá és divisorrá a nemes várostól. Legelsőben voltam divisor a Monostor utcában éppen a kapun belől a Szamos felől, a Hermán János házánál, anno 1710 die 7 Octobris.³³

Anno 1711 die 8 Maii.³⁴

Isten őfelsége jó gond[...] maradván elbujdosott atyám [...] és érkeztek Kolozsvárra, de [...]ne [...]ván a német commendáns odaki köszöntöttük egymást én is singuli Szentés Zoltán, Gálfi Mihály urammal a tanácsház előtt.

NB. De csak ökegyelmét bocsátották be.

Anno 1711 die 14 Julii. So[...] lévén, ez mostani generálistól [...] őexcellentiájától szintén mostan érke[...] az egész centumvirátus előtt elolvastván a [...], hogy ügyekezik abban őexcellentiája, hogy a szegény vá[ros] népének valami könnyebbséget tudjon feltalálni és rendiben amik ott vannak, elolvastván nótárius uram. Azonban olyan hír érkezik, hogy az eladó búzát hozó embereket be nem bocsátják a kapun. Jobban végére menvén, ugyan úgy van-e a dolog, amely iránt felküldvén commendáns uramhoz, nem tagadja, sőt vallja, hogy az őnagysága parancsolatából van. Amelyre felelték elküldött embereink: ez a szegénységnek szemlátomást való megszoríttatására van, mert az idegen parasztember a búzának a szépít sem adja feljebb 12 polturánál, de nagyságod nem akarja alább adni 60 pénznél; a pénznek szűk voltához képest ez nagy oppressiójára van a városnak. De csak azt felelte: míg az őnagysága búzája el nem kél, addig nem engedi senkinek ide búzát hozni. Amely nem egyezik a mostani békességgel, hanem ellene van.³⁵

1715.³⁶ Ezen fenn említett keresztnél, Kómál tetején akarnak várat építeni. Igaz dolog, még tavaly, in anno 1714 jött vala ide a commenderozó generálistól egy Murando nevű afféle építő német úr, aki kívánsága miatt város gyűlvén, engemet küldöttek vala hozzá, hogy kívánságát mondja meg. Aki is azon Kómálon való építéshez csak ily formán szóla: hogy ha akarjuk, hogy a német militia ne lakják rajtunk, tehát oda Kómálra kell építeni

valami lakó hajlékokat nekik – melyeket ő kazarmátáknak nevez –, azért segéljük meg öfelségét vagy ötezer forinttal. De én expediált társammal visszamenvén a város közé ezen reporttal, teljességgel a város semmit sem ígér, mivel az mostani városra vetett quantumot is alig tudják felszedni, mely válasszal ismét vissza kelletvén azon német úrhoz mennem; megjelentem, hogy a város tehetetlen, nemhogy 4 ezer forintot, annál is inkább ötöt adhatna, de kevesebbre sem ígéri magát. Melyhez képest akkor csak meghagyá, hogy ott a szőlőket ne műeljék; az emberek is ahhoz képest majd nem tudtak mit cselekedni, mégis ugyanazon esztendőn megszedték. De most 1715 éppen 29 Maii azon tavalyi német úr, Murando ideérkezhvén, mindjárt kiment azon helyre, és másnap, úgy mint áldozócsütörtökön nagy, solennitással ottan cultust tartottak, és ugyan ásní is kezdettek, mely immár úgy foly.

Templom elvétele.

1716 mense...³⁷ Én ugyan itt Kolozsváratt honn nem lévén, mivel a zilahi templom mennyezetét még ennek előtte való esztendőben fogadván fel, oda voltam. Az alatt ide Kolozsvárra érkezhvén Steinville, mostani commenderozó generális, felhívatta eklézsiánknak eleit; úgy mint plébánosunkat, tiszteletes Kolosvári Pál uramat mint főkurátort, második kurátor Teleki Ferenc uramat, és én, Szakál Ferenc lévén a szász részről való mostani kurátor. Elmenvén Zilahra, hagytam képemben tiszteletes Bungard János uramat, akik is többekkel együtt felmenvén a generális hivataljára, kérte a piaci nagy templomot. Amelyre minthogy magoktól, nem lehetett mindjárt felelni, engedett igen rövid üdőt gondolkodásokra azonnal felhívatván kényszeríti, hogy cathgorice csak feleljenek: adják-e vagy nem? Melyre – nem akarván annál is inkább incitálni haragját – nem felel rotunde, hogy nem adják, hanem él jó praemissákkal, ratiókkal, hogy üdvezült császár Leopoldus minket meghagyott benne pacifice, és iterato confirmált is mind ennek s mind egyebekben, melyeket possideáltunk. De megrivogatván [!], kítaszigálta nyakra-főre a palotáról, és mindjárt executiókat küld minden unitárius emberre, akik is kegyetlen vasas németek lévén, kegyetlenül bántak embereink-

kel, nagy prédálást, bortékozlást [...] még midőn ezen beszéd lőtt volna fenn [...] mentek és a templomajtót, cinteremajtót [...] mentek, s mégis azután kérték a templom [...] mindjárt nem adott a plébános uram, azért volt az [...] voltak kolcs nélkül is, és így ily erőszakosan [...]. Ez a praetex[t]usok: catholica fundatio [...] cedáljuk vissza, holott elégségesse meg [...]sá, mióta mü unitáriusok bírjuk, három [...] dulásunkkal, elemozsina által építettük fel mindháromszor. De azt mondják: azon templomhoz sok kincs volt, azért ha azt azon szerént elé nem adhatjuk, pótoljuk, magunkat megrován, mert a mü eleink dissipálták azon bonumokat. Sőt mivel három király épít[t]ette ezen templomot, ahhoz illő elégséges jószágot, donatiót is hagytak hozzá, amelyekről való leveleket producálják, de minthogy mü mindezekről semmit sem tudunk, hanem ami falukat bírunk a várostól, zálogul vagyon kezünkön. Arra az tőlök a felelet: úgy, de abból a kincsből van, aki ott a templomban, plébániaháznál találtatott. Melyre a mieink feleltek: ha lőtt volna is, de Basta György, a római császár öfelsége embere, ennek előtte ide Erdélybe jöven, ezen templomot elvötte és három esztendőig ami eleink bele nem járhattak, azután penig ki akarván menni az országból, ezen templomot úgy remittálja, hogy ezen várost (minthogy akkor mind unitáriusok voltak) minden kincsből kifosztja, mind hüttel kikeresi és mind mindennemű erőszakkal, amelyet meg is bizonyíthatni Istvánffy historicusból, lib[er] 33 világosan constál. De mindezen ratiók sem teneálván, az executio szegény atyánkfiaink keservesen menvén végbe, elfelejthetetlen kárunkkal. Püspökünket köntöséből levetkeztetvén, magok német palástjokat adták rá, kalapot a fejébe és muskotelt [!] a vállára, úgy csúfolták.

Anno 1718 die 30 Martii. [...] Kolozsvárott ezen napon [...] hogy scholánkat, mely van a piac [...] lett és egyéb jószágokat is ad [...] meknek itt benn lévén a p[á]p[ista] püspök [...] ezen dolgokat. Commissio jött Közép³⁸ (utcában az ide) [...] Rhener Szócs István házáznál, az k(ik voltak a) generális őexcellentiája Steinville uram adjutánsa, (Korni)s István uram ömagysága, ország főcommissáriusa, a szebeni polgármester Verder Timár uram, Alvinczi Gábor uram, az ország egyik regestratora,

Kun Zsigmond uram, egyik secretarius. Ezen nagyságos személyek előtt kellett nekünk megjelennünk közönséges öszvegyülési alkalmatossággal való tetszésből, Kolosvári Pál tiszteletes plébános uram, mint főkurátor, Teleki Ferenc uram mint kurátor és én, Szakál Ferenc mint én is méltatlan voltom szerint kurátor a szász részről. Az holott e lőn a kérdés: ha a mi jószágunk van úgymint a f(aluk), melyeket eklézsiául zálogul bírunk, odaadjuk-e és cedáljuk a pápistáknak a scholát, melyet ennek előtte kevés esztendőkkel az üdvezült Leopoldus császár öfelsége és az ország adott volt, úgymint a helyet, 3 házakat és 5 ezer forintot, amellyel építettük a scholát; ezen scholát kívánják [...] (a plébániaház) mellett való [...] (mely) házban lakik mostan a [...] (Szent)péteri Sámuel uram és azon ház [...] (szeglet)házat; melyet hagyott volt [...] (isten)félő jó asszony az eklézsiának [...] (Szé)kely Istvánné és a quartaházatt [...] (mely) volt ennek előtte Volman Mi[hályé]. [...] (NB. Itt) úgy proponáltatik a dolog, hogy (nem lehet) disputálni, sem ratio nem servál, hanem jó alkalmaztatásunkat ha mutatjuk, mind öfelsége és mind a pápista status jó néven vevén, többet használhatunk vele. Amely propositumokat elhallgatván, tiszteletes Kolosvári Pál uram a mű communitásunknak vagy eklézsiánk képében (látván a feltekert elmét, mivel világosan mondják is, hogy mindjárt lészen executio) submissive mondja nagy alázatosan (deákul volt mind a beszéd), ha ugyan oda kellett cedálnunk.³⁹